

Милош П. ЖИВКОВИЋ*

Тијана М. ЈОВАНОВИЋ**

Институт за књижевност и уметност, Београд
Република Србија

Оригинални научни рад
UDC 821.163.41-93.09 Petrović J.
Примљено: 20. 9. 2022.
Прихваћено: 26. 10. 2022.

ПРОБЛЕМИ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА И АСПЕКТИ СОЦИЈАЛНЕ АНГАЖОВАНОСТИ У *100 ЛИЦА СТОЛИЦА* ЈАСМИНКЕ ПЕТРОВИЋ¹

САЖЕТАК: Рад се бави анализом друштвено ангажоване тематике у књизи *100 лица столица* Јасминке Петровић. Указује се на широк спектар тема које се у *100 лица столица* јављају кроз жанровске, стилске и алегорijske варијације мотива столице: од приказа савремених породичних структура, социјалне несигурности и сиромаштва до заштите животне средине и борбе за људска права. Нарочита пажња посвећена је специфичној структури ове збирке и односу фиктивно/документарно, као и месту илустрације у представљању социјалних аспеката текста.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јасминка Петровић, *100 лица столица*, књижевност за децу, друштвена ангажованост, сиромаштво, екологија, деконструкција породице, дидактичност

Дрводеља је испустио из руку *чаробну столицу*, она лебди у ваздуху између њега и девојчице-принцезе која је посматра разрогачених очију. Прича „Чаробна столица”, у којој се налази централна илустрација Добросава Боба Живковића, преокреће модел бајке и служи као метакоментар читаве књиге *100 лица столица* (2021) Јасминке Петровић. Дрводеља (аутор) у почетку не може да нађе јунакињу којој би поклонили своју чаробну творевину:

Одрасли сматрају да су бајке окрутне и штетне, а појавили су се и неки нови приповедачи који причају сасвим нове приче. Мислим да ће моја чаробна столица остати празна. Заувек (Petrović 2021: 28).²

Проблем *празне столице*, празнине која остаје након нестанка класичног бајковитог жарихта књижевности за децу једно је од важних питања које поставља жанровски и стилски хетерогена књига *100 лица столица*. Међутим, мајстор који је заокупљен судбином бајки и очекивањима да ће принцеза из приче спасити свет суочен је са неочекиваним, истовремено храбрим и шаливим, одговором: „А на шта конкретно мислите кад кажете да ћемо спасити свет? На економију? Психологију? Социоло-

* miloscc.mz@gmail.com

** tijanajovanovic813@gmail.com

¹ Рад је настао у оквиру билатералног пројекта „Сиромаштво и социјална правда кроз призму књижевности за децу: грађење социјалне свести и критичке писмености/осетљивости међу младима“ (евиденциони број пројекта: 337-00-21/2020-09/24) који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

² Наводи из *100 лица столица* биће у даљем тексту означени само бројем стране у загради.

гију? Екологију? Глобално загревање? Или можда биодиверзитет?” (30). Коментар савремене принцезе, као и многи други поступци и проблеми протагониста ове књиге, усмеравају поглед читаоца ка различитим друштвеним проблемима који одређују искуство одрастања у савременом свету. Фокус овог рада јесте анализа оних аспеката *100 лица столица* који имају за циљ да укажу на постојање извесних друштвених појава и проблема, изграде став према њима и донекле подстакну активно учешће у њиховом решавању. Користећи се разгранатом формом и разматрањем, имплицитно и експлицитно, различитих тема као што су екологија, људска права, родна равноправност и сиромаштво, *100 лица столица* представља и потврђује вредности друштвено освешћеног и мултикултуралног света.

Јасминка Петровић је једна од најпопуларнијих савремених аутора за децу у Србији, о чему сведоче вишеструка издања њених дела, бројне књижевне награде и признања и адаптације њених текстова за сценско извођење и филм. Осим на пољу књижевности, њено учешће у стварању културних и едукативних садржаја обележио је и рад на дечјим часописима (*Тик-так*, *Велико двориште*, *National Geographic Junior*), радијским емисијама (*Двесица из места*) и телевизијским серијама (*Кукурику шоу*), као и промоција стваралаштва за децу кроз пројекте као што су Ура Култура и фестивал Крокодокодил. Тематски и формално разноврстан књижевни опус Јасминке Петровић на различите начине комуницира у оквирима старе дихотомије естетика-идеологија која је кључна у промишљању функције дечје и омладинске књижевности: „Веома често, на књижевност за децу се гледа као на последње складиште филозофије *dulcis et utile*; књиге можда пружају

ужитак, да, али суштински, оне морају да буду од *корисћи*” (Хант 2013: 22). Питања корисности (и сродног појма дидактичности) и њихове идеолошке димензије нису непроблематична ни хомогена у изучавању књижевности за децу (Сарленд 2013), нарочито у контексту у коме се фокусирање на корист и поуку може тумачити као наметање одређеног садржаја и занемаривање естетске димензије дела. Међутим, могли бисмо се сложити са ставом Клемантин Бове (Clémentine Beauvais) да је књижевност за децу инхерентно и дидактична и ангажована, утолико што покушава да делује на читаоце чији етички и политички потенцијал још увек није обликован ни остварен, истичући притом да се деца не посматрају нужно као поводљива и послушна, већ као нарочито важни носиоци будућности (Beauvais 2021: 183).³ Сама Јасминка Петровић често у интервјуима експлицитно разматра свој однос према дидактичности и ангажованости, истичући потребу да кроз своја дела читаоцима омогући да стекну и знања из опште културе и да се упознају са тешким и важним темама⁴. Осим тога, присуство социјалне проблематике као једног од важних слојева њених дела препознали су како проучаваоци књижевности за децу⁵ тако и шира културна јавност⁶.

³ Цитиране одломке из литературе на енглеском језику превели су аутори.

⁴ Ј. Петровић дотиче се ових тема у више интервјуа (Sudar 2011; Ćirić 2015; Gligorić 2017). Њима придодajeмо и интервју који прати наш рад у овом броју *Детињства*.

⁵ Велики број тумачења дела Јасминке Петровић посвећена је управо овим темама (Петровић 2016, 2017; Лалатовић 2018, 2020; Игњатов Поповић 2020).

⁶ Гостовање ауторке на недавно одржаном филмском фестивалу у Пули, поводом приказивања адаптације романа *Летио када сам научила да летим* оцењено у штампи је оцењено као „пример српске културне дипломатије” (Ćirić 2022).

Дела Јасминке Петровић одликује пре свега занимање за реалистично приказивање социјалних и психолошких проблема са којима се сусрећу деца и млади у савременом друштву. Иако је писала и сликовнице (*Чекамо снег*) и романе чији су протагонисти старији тинејџери и одрасли (*Све је у реду*), списатељица се углавном обраћа деци школског узраста и раним адолесцентима те је доминантна тематика везана за изградњу самосталног идентитета, стицања пријатељстава или преиспитивања породичне динамике. Протагонисти њених дела неретко су суочени и са тешким друштвеним ситуацијама (последике рата и распада Југославије у књигама *Гита љуби море* и *Летио када сам научила да летим*, социјална несигурност и различити видови дискриминација у роману *Све је у реду*) или су очекивани проблеми њиховог одрастања постављени у посебно захтеван и тежак оквир (поремећаји исхране у *35 калорија без шећера* и специфичности одрастања са инвалидитетом у *О дуиметју и срећи*). Нарација је углавном фокализована кроз субјективно виђење јунака или јунакиње, чиме се истовремено гради емпатија према ликовима-приповедачима чија су осећања сагледана изнутра, али се посматра и како различита искуства постепено доводе до сазревања и промене ставова. Значајно и неубичајено место међу њеним делима заузимају забавно-поучни приручници (*Школа*, *Секс за ђоцећнике*) у којима се путем кратких форми и обиља цртежа скицира социјални пресек и амбијент одрастања у Србији после пада Милошевића. Ови приручници, обележени парадоксима, гротеском, субверзивно карневалско-бахтиновски постављени у односу на друштвени *status quo*, подстичу читаоце да критички размишљају о себи и околини. Илустрације

Боба Живковића нарочито инсистирају на аутоиронији и деконструишу чак и текст који их окружује.

Књигу *100 лица столице* (2021) сачињавају двадесет два наративна текста различите дужине и форме, које повезује варијација мотива столице. Различито осмишљени појавни облици овог свакодневног предмета, ситуације и културни контексти у којима се може сусрести служе као полазиште за разматрање читавог низа превасходно друштвених тема са којима се суочавају данашња деца. У том смислу, текст се приближава термину *инфаншилне ујшоије* Јована Љуштановића, проистеклом из анализе дела Градимира Стојковића. И Јасминка Петровић ће својим уметничким поступком одбацивати дух високог модернизма, тежњу ка сложеној интертекстуалности, мисаоним пасажима или психолошкој интроспекцији, све зарад комуникативности са децом-читаоцима: „У први план избија не превише естетизована проза која транспонује стварност и снове адолесцената и добија њихов реалан читалачки одзив” (Љуштановић 1998: 16). Басна „Краљевска столица” говори о важности слободе мишљења, док поменути текст „Чаробна столица” кроз форму бајке промишља положај књижевности и маште у наизглед рашчараном савременом свету. Поједине приче подражавају и ванкњижевне облике, попут писменог задатка, видео-блога или *stand-up* комичарског наступа како би представиле теме климатских промена или децјег сиромаштва. Централни, наративни део књиге прати кратка целина „Столице у изрекама”, састављена од крилатица које хумористично подражавају фолклорне моделе. У складу са поднасловом књиге, који посебно истиче да „у овој књизи *љрејлићу се стварно и нестварно, баш као*

и у *детињству*”, сваки од текстова пропраћен је својеврсним енциклопедијским додатком у виду поглавља „Стварно” које садржи кратке допунске информације (биографије личности, објашњења појмова, податке о покретима и организацијама) или коментар аутора којим се поцртава став према теми приче. Преостала поглавља, „Врсте столица” и „Занимљивости о столицама”, на сличан начин откривају историјске, уметничке и друштвене појединости и отварају пут ка додатним значењима столица које читалац може самостално да осмисли. Покрет од фиктивног ка документарном, од наративних поигравања ка информативним и едукативним формама, сличним онима са којима се деца упознају током школовања, представља суштинско композицијско обележје књиге. Важну појединост чини и контекст у коме се приче у књизи одвијају, односно амбиција дела да се формалној и тематској комбинаторици придружи и ефекат пута око света. Тако се нит радње одвија од Америке до Јужне Африке, од Француске до Мексика, Авганистана, Данске, Швајцарске, или Италије.

Смењивање ангажованог и поетског импулса приметно је и у распореду прича из целине *100 лица столица*, које доминирају композицијом. Уводна „Столица за маштање” афирмисаће машту и креативност, а затим следе две ангажоване приче, најпре „Школска столица” која покреће проблематику децјег сиромаштва и рада, а затим и „Живот без столице” која негира важност поседовања столице као материјалног предмета и инсистира на личној слободи. „Нонсенс столица” нагласиће важност хумора, забаве, изненађења, пратиће је „Столице за заљубљене” (вероватно најнеутралнија прича, утолико што не истиче ни ангажовану темати-

ку, ни језичку игру), а затим долазе две цртице битне за социјалну ангажованост – „Навијачке столице” (деконструкција породице) и „Ретро столице” (еколошка проблематика). Поступак смењивања деоница у којима јасно преовладава један или други аспект више пута помињане дихотомије понавља се до краја. „Краљевска столица” заокружиће целину и потврдити слободу као најважнију вредност персоналне и социјалне хијерархије. Птица решава лавову загонетку и одлеће својим путем, демонстрирајући надилажење наметнутог ауторитета и потрагу за личној афирмацијом као важну поруку књиге и њене етике, док се у одељку „Стварно” књижевност јасно истиче као кључно средство у неговању слободног мишљења:

Задатак литературе је да у читаоцу буди слободну вољу и шири границе слободе. [...] Деца која данас сама бирају оно што ће читати сутра постају љубитељи књига. Постају особе које слободно износе своје ставове и изражавају осећања (93).

Конструктивна критика традиционалне породице важна је тема у делима ауторке, по чему се она надовезује на већ постојеће тенденције у српској књижевности за децу чији су јунаци и јунакиње често, у делима са претежно фантастичним, али и реалистичним градивним импулсом, обележени различитим облицима маргинализације која потиче из основне биолошко-политичке јединице, „специфичношћу породичног миљеа (развод, напуштање, губитак или смрт једног родитеља, дисфункционална породица)” (Пешикан-Љуштановић 2012: 101). У литерарном опусу Јасминке Петровић родитељске фигуре и њихов међусобни однос најчешће се показују проблематичним. Нуђењем

различитих структуралних модела породице развија се социјална свест, толеранција и емпатија детета-читаоца. Прича „Навијачке столице” драматизоваће развод родитеља и формираће нових биолошко-социјалних заједница, користећи трагедију на Хејселу као емотивну подлогу. На крају, при прослављању успеха младог протагонисте-фудбалера, уједињују се у једну целину делови породице његових разведених родитеља, навијачи Ливерпула и Јувентуса, сви постају *његова породица* – „Моја породица је најбољи тим на свету! Победили смо!” (15).

Прича „Столице из дечије књижевности” читаоце упознаје са трагичном породичном историјом Јована Јовановића Змаја и Јохане Шпирри (Johanna Sprui), указујући да и стварање књижевности за децу може бити подстакнуто и праћено губитком, не долази ни из какве идиле која би била узор фиктивној породици. „Столица за слушање приче” говори о дечаку чији отац одлази у потрагу за послом и никада се не враћа, „Столица из будућности” у позадини приче о девојчици-проналазачици представља нам дисфункционалну породицу и брачни пар пред разводом, у „Stand up столици” девојчица Кармела Роса једноставно и са ауторитетом своју причу почиње реченицом: „Родитељи су ме оставили чим сам се родила” (54). У готово свим причама класична четворочлана биолошка породица не постоји – дисфункционалност постаје предност, *џозив на џушовање*. Деца су упућена на себе, на односе које развијају кроз образовање и социјализацију. Такав приступ указује нам да је пред нама књига која афирмише тековине политичке идеје либерализма⁷ и његове основне идеале личне слободе и аутономије: „Колико столица толико лица” (65).

Након афирмисања индивидуалности детета, књига отвара свој свет и приступа колективним односима, који и јесу један од битних аспеката примене либерализма у образовању и филозофији: „Дебата око грађанског образовања, плурализма и диверзитета, углавном се окреће око контура и граница либералне толеранције” (Wheeler-Bell 2018: 762). Окренутост ка еколошком активизму једно је од најбитнијих усмерења збирке *100 лица столица*, што је у складу са тенденцијама у савременој књижевности за децу која природу све чешће не посматра идилично и стерилно. Природа полако постаје динамичан, независан ентитет са којим деца-субјекти могу да остваре интеракцију ван класичних контура антропоцентризма (Holton – Rogers 2004: 151).

Поливалентан хронотоп и поливалентност протагониста (њиховог полног, расног, националног идентитета) сведоче о жељи да се разгради класичан мушки протагониста књижевности за децу. Девојчице чешће бране природу, осим принцезе, у сличној позицији ће бити и Грета из приче „Ретро столица”, бунтовно представљена према мушким фигурама (директор, брат), а сама столица ће активну позицију заузети експлицитно, у причи „Сећања једне столице”. Биће антропоморфизована и оживљена у целини „Врсте столица”, и заиста се као одуховљен предмет доживљава кроз читаву књигу. Таква идентитетска флуидност тачке фокализације својствена је књижевности за децу која изнова промишља границе хуманизма и његова значења.

⁷ Овај рад се не заузима за ставове либералне идеологије, већ настоји да укаже на блискост имплицитних начела, којима се књига руководи, са прокламованим идеалистичким начелима либерализма.

Сцијентизам, као могући одговор на испражњење света од аспеката чудесног (а тиме посредно и религиозног) духа, избегава се и негира пред лепотом планете која се указује младим астронаутима Јурију и Валентини у драмској сцени „Столице за космос“: „Тиха, мирна и велика, све супротно од нас, људи“ (20). Креативна рециклажа предмета тема је помињане приче „Ретро столице“ која нам истовремено преноси и значај друштвених мрежа за еколошки активизам. Човек ће се показати као једно са природом и њеном снагом у „Столици за причање прича“, а расплет приче „Авионска столица“ упутиће нас да после суочавања са снежном олујом и ватреном катаклизмом и ми, читаоци, по угледу на дечка протагонисту, који одлучује да се учлани у еколошку секцију, треба да размислимо о катастрофама које прете планети.

„Сећања једне столице“ најуспешније преносе екополитичку поруку – после мноштва авантура и сусрета са различитим људима и различитим приступима седењу и поседништву – столица бацана у ђубре и поново продавана широм Европе, завршиће у *йричи*, као сигурној онтолошкој реалности. Еколошке теме ауторка ће посебно потврдити и подвући у одељку „Стварно“ који ће надоградити до тада изречено, понудиће својеврсно тумачење поменуте приче: „Уместо да увећавамо депонију постајемо чувари планете“ (87), објасниће нам се и концепти глобалног загревања, пожара и олуја, навести биографија познате активисткиње Грете Тунберг (Greta Thunberg) које је била модел јунакиње „Ретро столица“.

Док се еколошка тематика, у складу са општим трендовима у књижевности за децу (Echsterling 2016), приказује кроз оптимистичну перспективу личне иницијативе (деловање по-

јединца или мањих заједница, као што је школа), приче које се баве класним проблемима или ситуацијама у којима су деца ускраћена права одликује озбиљнији тон и отворен крај. Тематизација ратног избеглиштва из Авганистана, у песми „Столица без лица“, одступа од универзално заступљеног срећног краја (што потцртавају сведен цртеж и суморан колорит илустрације): болно напуштање домовине и несигуран живот у егзилу сагледани су из перспективе оних који испраћају децу-мигранте а сами остају у вихору рата. „Столица за слушање приче“ не открива да ли ће јунак успети да оствари свој сан да постане пилот и пронађе оца, већ фокус помера на значај личне отпорности и спремности на суочавање са проблемима: „Оно што знамо јесте да ће Нсиа умети да се заштити од громава и ружних мисли. А то је сасвим довољно за једног дечака“ (53). Ова група прича остаје фокусирана на дечје ликове, истовремено указујући на њихову зависност од одраслих особа и друштвених система. Самостално, деца могу да промене перспективу гледања на свој положај: Кармела Роса одлучује да сама пронађе комичне аспекте у свом животу у сиромаштву и одбија подсмевање других, док Бели Орао у причи „Живот без столице“ одсуство материјалног не доживљава као недостатак. Међутим, лоши економски услови и неједнакост нерешиви су без присуства одраслих. Њихово позитивно деловање у књизи махом је приказано у виду међународних организација: у „Школској столици“ дечак престаје да ради на градилишту и наставља школовање захваљујући деловању фиктивне невладине организације, а велики број прича кроз додатак у поглављу „Стварно“ упућује на податке као што су Уницефова помоћ мигрантима („Столица без лица“) или рад фондације Нињос (Niños Unidos

Peruanos) са децом без старатеља („Stand up столица”). Приказ ових институција остаје аполитичан и међународно оријентисан, више усмерен ка подизању свести о постојању глобалних проблема, него ка радикалној критици и новим решењима.

У вези са обрадом социо-економске тематике мора се узети у обзир и мултикултурална амбиција књиге. Концепт космополитизма у српској књижевности за децу присутан је још у надреализму, нпр. у опусу Александра Вуча, али у овој књизи ће му се приступити са нарочитом пажњом, из другачије идеолошке позиције (надреализам је био близак социјалистичким и комунистичким идејама). Еколошка тематика приписана је развијеним европским и северноамеричким друштвима, док се сиромаштво и непоштовање људских права представљају у оквирима „глобалног Југа” (*global South*). Иако се на тај начин осветљавају стварни проблеми друштва која су деца у Србији можда мање позната, није увек могуће избећи стереотипне асоцијације. Иако одговарајући документарни додатак расветљава предрасуде о афричком континенту као неразвијеном, „Столица за слушање приче” смештена је у контекст сиромашне, неименоване руралне средине у Африци, тако да долази до неслагања унутар самог текста. Можемо закључити да је циљ *100 лица столица* не толико аутентичан приказ појединости из других култура, колико уопштено и у поучним књигама за децу традиционално присутно (Marcoin – Chelebourg 2007: 102) подстицање на саосећање са онима који живе лошије од просечне читалачке публике у Србији.

Корпус прича које се не баве ангажованом тематиком већ су ближе језичким играма мањи је али, као што је раније поменуто, оне чине важан елемент у смењивању поучног и за-

бавног. „Нонсенс столица” се кроз кратку дијалогску размену поиграва бројем лица, столица и делова столица који се никако не могу прецизно утврдити, „Столица у седам слика” илуструје пример проблема Тезејевог брода, а целина „Столица у изрекама” у постојеће народне мудрости уводи мотив столице: „Ко другоме измакне столицу, сам поред ње пада” (67). Информативни додаци повезани са овим причама дефинишу књижевне поступке који су примењени у тексту. Нарочито је успешан дискретан пробој фантастике у енциклопедијски преглед „Врсте столица”, под одредницом „Разно” у којој је описана оживљена вештичја столица са дугачким рукама уместо рукохвата и змијама уместо ногу. Тиме се у књигу, у иначе трезвено представљен однос између „замишљеног” и „стварног”, уноси елемент неизвесности. Ове изузетно кратке форме остављају и више простора за визуелну интерпретацију и надоградњу текста, а занимљиво је приметити да су илустратори ових поглавља (Душан Павлић и Борис Кузмановић) одговорни за изглед књига у едицији *Различак*, чиме се успоставља изврстан дијалог са овим ранијим делима⁸.

100 лица столица је и захтеван уметнички пројекат – поред Јасминке Петровић, у раду на књизи учествовало је чак двадесет двоје илустратора и илустраторки. Мултикултурални диверзитет који књига афирмише потврђује се стилском разноврсношћу укључених илустрација (Ивица Стевановић подражава Ван Гогов стил, потезе четкицом, боје и експресивност; илустрација приче „Навијачке столице” Игора

⁸ Карактеристична створења – „уљези” из књиге *Дар Мар Драгане Младеновић*, приказани кроз спој цртежа и колажа Бориса Кузмановића, учествују у преображају столице у причи „Столица у седам слика”.

Кукелевића личи на *stop motion* анимацију, „Столица без лица” Ванета Костуранова понудиће минимализам, контраст боја, скице итд.). Већина илустрација истиче оптимистични дух текста, његове ведрије мотиве (цртежи нису субверзивни као илустрације Боба Живковића у помињаним приручницима). Централна илустрација приче „Stand up столица” Маше Аврамовић фокусира се на љубав Кармеле Росе и њене баке, илустрација Милице Раденковић Смиљанић („Столица из будућности”) у причи о инфантилној анорексији понудиће нам слику радосне бебе о којој се брине машина. „Претећим” бисмо сматрали једино цртеж Јелене Васиљевић из „Сећања једне столице”, која нам, као последњи утисак, оставља у сећању столицу коју гризе пас. Наративне илустрације које се састоје из више цртежа такође ће нам у неколико корака представити заокружену и позитивно решену ситуацију у којој је „цртеж-сумње” само етапа (Марија Јевтић, „Филмска столица”; Душан Павлић, „Столица за слушање прича”, Добросав Живковић, „Чаробна столица”; Мања Ђирић, „Ретро столица”; Игор Кукелевић, „Навијачка столица”). На сличан начин се, према осећају ведрине и хармоније, илустрацијама усмеравају и приче чији је текст неутрално постављен према аспектима ангажованости: Маја Веселиновић, „Нонсенс столица”, Лука Тилингер, „Столица и кревет”. Ређе су илустрације које саме нуде неутралнији мотив, самосталан у односу на исход радње – Миленко Стевановић, „Краљевска столица”, Градимир Смуђа, „Авионска столица”. У смислу покретања креативне имагинације, посебно бисмо издвојили илустрације Душана Павлића из одељка „Врсте столица” и финални портрет ауторке која у рукама држи своју обојену књигу у одељ-

ку са биографијом, чиме и сама постаје део свог егалитарног света.

Формалне и структурне карактеристике 100 лица *столица* могу се сагледати и кроз њихово поштовање или одступање од захтева едиције Креативног центра у оквиру које је књига објављена. Библиотека *Различак*,⁹ као једна од новијих целина познатог издавача, обједињује текстове посвећене језичком и стилском експериментисању (инспирисане Кеноовим *Стилским вештама*) са циљем да подстакну читаоце да сами истражују и проширују своје изражајне способности. Илустрација заузима нарочито важно место, било да доприноси идеји стилске разноликости (у *Стилским итрама*), или да чини саставни део текста (*Дар-мар*). Саме по себи, књиге из ове едиције нису замишљене као друштвено ангажоване, мада се њихово настојање да, на језичком и визуелном плану, представе мноштво различитих и неочекиваних ситуација може тумачити на трагу онога што Кимберли Рејнолдс (Kimberley Reynolds) описује као „радикално” у књижевности за децу, односно неочекиваног и критичког приказа света који

има за циљ да подстакне онај најважнији одговор детињства: Зашто? Зашто су ствари такве какве јесу? Зашто не могу да буду другачије? (Reynolds 2007: 3).

Књига Јасминке Петровић наслања се на овај ток размишљања својим хумористичним преиспитивањем предмета као што је столица, али чита је и снажна потреба да се код публи-

⁹ Едиција до сада садржи наслове Симеона Маринковића *Стилске итре 1*, *Стилске итре 2*, *Приче од А го Ш* и *Дар-мар Драгане Младеновић*, обједињене акростихом-крилатицом: „Различите су, А духовите, Забавне врло, Лековите. И зато дају, Читању чар, А ти покажи, Креативни дар”.

ке изгради свест о друштвеним питањима, и да се едукативни садржај експлицитно пренесе кроз поглавље „Стварно”. У том смислу она представља померање фокуса са форме на садржај: за разлику од ранијих књига из едиције, које теже да развију како се деца изражавају, *100 лица столица* већински је усмерена ка проширивању опсега онога о чему деца могу и треба да размишљају и говоре.¹⁰ Зато би се, у оквирима опуса Јасминке Петровић, ова књига могла посматрати као блиска роману *Све је у реду* у коме су проблеми вишеструких наратора повезани преко заједничког простора на Звездари, или збирци прича *Риба риби тризе реј* где загонетке о деловима тела служе као кључ за разумевање несигурности због физичког изгледа.

Асоцијација на школску столицу вероватно ће читаоцима и читатељкама књиге *100 лица столица* остати прва и најснажнија. Кратка форма и низ поменутих тема упућују децу да столицу оживе и динамизују, али не само као елемент језичке или интелектуалне игре, већ пре свега као појам који треба политички активирати и сместити у друштвени контекст. Тон књиге је радознао, запитан и замишљен у односу на свет који окружује читаоца, од непосредних и свакодневних ситуација, до света у ширем смислу удаљених земаља и култура (иако смо указали на извесна ограничења по овом питању). Информативне допуне из одељка „Стварно” упућују на нефикцијски оквир тема о којима се говори и теже да подстакну на даље истраживање поменутих проблема. Термине

¹⁰ Креативни центар је нарочито истицао ангажовани карактер књиге приликом промоције на Сајму књига: „Необична књига *Сто лица столица* Јасминке Петровић снажно је усмерена ка активизму и представља позив младим читаоцима да допринесу стварању бољег света” (Тасић 2021).

social issues, social rights, multiculturalism, ecocriticism из савремене англофоне политичке теорије можда је потребно навести у њиховом изворном облику бар једном – зато што се они у овој књизи недвосмислено осећају и у форми и у стилу и у садржини.

100 лица столица Јасминке Петровић је књига која афирмише личну слободу, акцију, оптимизам; и сложили бисмо се с Јеленом Лалатовић да се опус Јасминке Петровић може именовати као *џроеманицијатџорски* (Lalatović 2018: 171). Приче се завршавају углавном хепиендом, разрешавањем постојеће тензије. У „Филмској столица” инвалидска колица девојчице Кирси постају адут, а не препрека за учење у филмској секцији, Нсиа из „Столице за слушање приче” стећи ће самопоуздање кроз чудесну визију и преображавајуће искуство у природи, „Сећања једне столице” завршавају се удомљавањем лутајуће столице у свету фикције. Приче *100 лица столица* подсећају на средњовековне алегорије својом композицијом – слика која се прикаже разрешава се у сигурности става који је експлицитно прати. Књига је контрастно постављена раним приручницима ауторке који су били књиге сумње и субверзије, а ближа каснијим делима која снажно и недвосмислено шаљу дидактичну поруку. Деца коју упознајемо у *Столицама* самостална су и самосвесна, ослобођена од ауторитета, инхерентно разазнају добро од лошег, независна су у односу на традиционалне конзервативне вредности, деца која могу да верују институцијама које се на светском нивоу брину о њиховим правима. *100 лица столица* нам оличавају перспективу, друштво које би могло да се успостави уколико данашње друштво своју будућност повери својим најмлађим, али и социјално најосвешћенијим грађанима.

ИЗВОРИ

- Петровић, Јасминка. *Гиџа прави море*. Београд: СМС ТИМ ТАЛЕНАТА, 1996.
- Петровић, Јасминка. *Риба риби кризе реј*. Београд: Креативни центар, 2009.
- Петровић, Јасминка. *О гуџињу и срећи*. Београд: Креативни центар, 2021.
- Петровић, Јасминка. *Чекамо снеј*. Београд: Креативни центар, 2021.
- Petrović, Jasminka. *Škola*. Beograd: Kreativni centar, 1999.
- Petrović, Jasminka. *Seks za početnike*. Beograd: Kreativni centar, 2000.
- Petrović, Jasminka. *35 kalorija bez šećera*. Beograd: Odi-seja, 2017.
- Petrović, Jasminka. *Sve je u redu*. Beograd: Kreativni centar, 2018.
- Petrović, Jasminka. *100 lica stolica: u ovoj knjizi preplicu se stvarno i nestvarno, baš kao i u detinjstvu*. Beograd: Kreativni centar, 2021.
- Petrović, Jasminka. *Leto kada sam naučila da letim*. Beograd: Kreativni centar, 2022.

ЛИТЕРАТУРА

- Игњатов Поповић, Ивана. Уметност као виталистичка противтежа рату у романима *Летио када сам научила да летио* Јасминке Петровић и *Сазвежђе виолина* Весне Алексић. *Детињство*, XLVI, 1 (2020): 97–109.
- Лалатовић, Јелена. Књижевне награде и традиција (женског) адолесцентског романа – ка (пост)југословенском канону. *Детињство*, XLVI, 4 (2020): 60–69.
- Љуштановић, Јован. Разгранаване романа. *Детињство*, XIV, 1/2 (1998): 14–18.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана. *Госпођи Алисиној гесној нози*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2012.
- Петровић, Биљана. Рат у бившој Југославији у књижевном делу Јасминке Петровић. *Детињство*, XLII, 1 (2016): 88–94.
- Петровић, Биљана. Болест као време развоја деце и младих. *Детињство*, XLIII, 1 (2017): 99–107.
- Хант, Питер. Увод: изучавање света књижевности за децу. *Тумачење књижевности за децу: [кључни есеји из међународне приручне енциклопедије књижевности за децу]*. Питер Хант (ур.). Београд: Учитељски факултет, 2013, 7–26.
- Сарленд, Чарлс. Невиних нема: идеологија, политика и књижевност за децу. *Тумачење књижевности за децу: [кључни есеји из међународне приручне енциклопедије књижевности за децу]*. Питер Хант (ур.). Београд: Учитељски факултет, 2013, 61–86.
- Beauvais, Clémentine. *The Mighty Child: Time and power in children's literature*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015.
- Lalatović, Jelena. Odsutni otac, odrastanje i rat u romanima Jasminka Petrović i Vesne Aleksić. *Rat iz dečje perspektive*. Nađa Bobičić (ur.). Beograd: Udruženje Radnik, 2018, 161–172.
- Ćirić, Tanja. Džaba ste ratovali. *Vreme*, 22. 7. 2015. <<https://www.vreme.com/kultura/dzaba-ste-ratovali/>> 5. 9. 2022.
- Ćirić, Tanja. Jasminka Petrović: Neka političari brinu o svom narodu, a ne narod o njima. *Vreme*, 28. 7. 2022. <<https://www.vreme.com/vesti/jasminka-petrovic-neka-politricari-brinu-o-svom-narodu-a-ne-narod-o-njima/>> 5. 9. 2022.
- Echterling, Clare. How to Save the World and Other Lessons from Children's Environmental Literature. *Children's Literature in Education* 47 (2016): 283–299.
- Glgorić, Sanja. Jasminka Petrović: U toku pisanja nisam stala ni na jednu stranu, osim na stranu dece. *Časopis KUŠ*, 17. jun 2017. <<https://www.casopiskus.rs/jasminka-petrovic-u-toku-pisanja-nisam-stala-ni-na-jednu-stranu-osim-na-stranu-dece/>> 5. 9. 2022.
- Holton, Tara; Rogers, Tim. 'The World around Them': The Changing Depiction of Nature in 'Owl Magazine'. *Wild Things: Children's Culture and Ecocriticism*. Sidney I. Dobrin; Kenneth B. Kidd (ed.). Detroit: Wayne State University Press, 2004, 149–168.
- Marcois, Francis, et Christian Chelebourg. *La littérature de jeunesse*. Paris: Armand Colin, 2007.

Reynolds, Kimberley. *Radical children's literature: future visions and aesthetic transformations in juvenile fiction*. London: Palgrave Macmillan, 2007.

Sudar, Suzana. Jasminka Petrović: Teško je biti drugačiji. *Blic*, 30. 1. 2011. <<https://www.blic.rs/kultura/vesti/jasminka-petrovic-tesko-je-bit-drugaciji/n1s4s1n>> 5. 9. 2022.

Tasić, Jelena. Svi žele direktan, živi kontakt sa čitaocima. *Danas*, 26. 10. 2021. <<https://www.danas.rs/kultura/svi-zele-direktan-zivi-kontakt-sa-citaocima/>> 5. 9. 2022.

Wheeler-Bell, Quentin. Education and Democracy. *International Handbook of Philosophy of Education*. Paul Smeyers (ed.) Ghent: Ghent University and KU Leuven, 2018, 755–771.

Miloš P. ŽIVKOVIĆ
Tijana M. JOVANOVIĆ

THEMES OF SOCIAL AWARENESS
IN JASMINKA PETROVIĆ'S *100 FACES
OF CHAIRS (100 LICA STOLICA)*

Summary

This paper analyses socially aware themes in the book *100 Faces of Chairs (100 lica stolica)* written by Jasminka Petrović. It points to a wide range of topics that appear in the book through formal, symbolic and allegorical variations of the chair motif: from the depiction of modern family structures, social insecurity and poverty to environmental causes, and the fight for human rights. Particular attention is paid to the structure of the book, the relation of fictional and non-fictional elements, and the role of illustration in presenting social topics.

Keywords: Jasminka Petrović, *100 Faces of Chairs (100 lica stolica)*, children's literature, social awareness, social issues, poverty, ecology, inequality, deconstruction of the family, didacticism